

Anna KALINOWSKA, Anna BATORCZAK
Uniwersytet Warszawski
Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym
Rozwojem
ucbs@uw.edu.pl

UCZELNIE WYŻSZE WOBEC WYZWAŃ CELÓW ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie. Misją szkolnictwa wyższego powinno być przygotowanie absolwentów świadomych współczesnych wyzwań cywilizacyjnych (takich jak zagrożenie różnorodności biologicznej czy wyczerpywanie się zasobów naturalnych) i sposobów ich rozwiązywania, a także szerzenie stosownej wiedzy w społeczeństwie. Takie też były cele powołania na Uniwersytecie Warszawskim już w 1989 r. Uniwersyteckiego Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem (UCBS). To interdyscyplinarna jednostka prowadząca programy badawcze i edukację, nastawione na upowszechnianie zasad i praktyki zrównoważonego rozwoju, zarówno w środowisku akademickim, jak i w otoczeniu zewnętrznym. Przykład różnorodnych aktywności UCBS będzie służył dyskusji nad możliwościami udziału szkolnictwa wyższego w realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju 2016-2030.

Słowa kluczowe: szkolnictwo wyższe, uczelnie, zrównoważony rozwój, edukacja, edukacja dla zrównoważonego rozwoju

HIGHER EDUCATION FACING THE CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Abstract. The key mission of institutions involved in higher education is to ensure that students graduate with an awareness of the problems human civilisation faces, (not least the loss of biological diversity and shortage of natural resources) and ways of resolving that problem, as well as means by which knowledge in this field can be disseminated through society more widely. It was with such aims in mind that the University of Warsaw – decided as early as in 1989 to found a University Centre for Environmental Studies and Sustainable Development (UCBS). Continuing in operation today, this is an inter-disciplinary unit which seeks to better acquaint people with the concept of sustainable development by way of programmes targeted at both the academic community and the wider public extramurally. The case study of UCBS activity will serve for

broader discussion on the contribution of higher education towards achieving the Sustainability Goals 2016-2030.

Keywords: higher education, high schools, sustainable development, education, education for sustainable development

1. Wstęp

W roku 2017 minęło trzydzieści lat, odkąd koncepcja zrównoważonego, trwałego rozwoju (ang. *sustainable development*), ściśle wiążąca zagadnienia ekologiczne, ekonomiczne i społeczne, została zdefiniowana w przygotowanym dla ONZ Raporcie Komisji Brundtland (1987 r.). Raport ten i zawarte w nim stwierdzenia w bezpośredni sposób stały się podstawą przełomowej konferencji ONZ „Środowisko i Rozwój” w Rio de Janeiro w 1992 r. Od tego czasu w wyniku przyjętych w Rio konwencji wskazania do wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju (ZR) są systematycznie włączane w wytyczne zarówno strategicznych polityk międzynarodowych, jak i krajowych dokumentów oraz tych sformułowanych na szczeblu lokalnym.

W 2015 r. podczas sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych przyjęto 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, będących swoistymi drogowskazami dla rozwoju cywilizacyjnego świata. Prowadzenie skutecznej edukacji jest wpisane w realizację każdego z Celów Zrównoważonego Rozwoju, a ustalenie Celu 4: „Zapewnienie edukacji włączającej na wysokim poziomie oraz umożliwienie wszystkim ludziom edukacji przez całe życie” szczególnie mocno podkreśla znaczenie, jakie ma edukacja dla powodzenia wszystkich Celów ZR. Problematyka zrównoważonego rozwoju wyznacza bowiem nie tylko nowe kierunki podejmowanych działań i innowacji, ale również wskazuje na konieczność prowadzenia edukacji mającej skutkować zmianą powszechnej świadomości społecznej. W Programie Działań Globalnych Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju (*Global Action Programme on Education for Sustainable Development*), przyjętym przez UNESCO w 2013 r., podkreślono, że dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju nie wystarczą porozumienia polityczne, zachęty finansowe i nowoczesne technologie. Konieczna jest radykalna zmiana w sposobach, w jaki myślimy i w jaki działamy, kształtując nasze relacje z innymi ludźmi i z całym ekosystemem Ziemi. Aby trwale zapewnić rozwój, który zaspokoi potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń, potrzebne jest wyposażenie wszystkich osób i całych społeczeństw w odpowiednią wiedzę i umiejętności oraz ukształtowanie właściwego systemu wartości¹.

Sektor szkolnictwa wyższego jest szczególnie ważnym miejscem dla podejmowania edukacji w myśl zrównoważonego rozwoju (EZR). To właśnie wyższe uczelnie przygotowują

---

¹ Roadmap for Implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2014, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002305/230514e.pdf>.

przyszłe pokolenia profesjonalistów oraz liderów politycznych i społecznych, dzięki którym możliwa powinna stać się przemiana obowiązujących paradygmatów oraz wprowadzanie zasad zrównoważonego rozwoju we wszystkich sferach funkcjonowania społeczeństw i poszczególnych jednostek².

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju EZR jest jednak procesem wykraczającym poza nabywanie wiedzy oraz poznawanie teorii i rozpoznanie wartości odnoszących się do zrównoważonego rozwoju. Powinna być to bowiem edukacja holistyczna, w której nauczanie przedmiotowe, koncentrujące się na fragmentarycznej wiedzy o pojedynczych zjawiskach, zastąpione jest poszukiwaniem korelacji i przedstawianiem spójnego obrazu świata oraz przygotowaniem do działania w nim. Tak więc nauczanie służące zrównoważonemu rozwojowi musi być wsparte podejmowaniem konkretnych działań, które przekładają się na funkcjonowanie uczelni i jej relacje ze otoczeniem.

Na Uniwersytecie Warszawskim edukacja oraz działania dla zrównoważonego rozwoju są podejmowane od dawna. Niewątpliwie edukacja taka stanowi oś działań ogólnouczelnianej jednostki UW, której już sama nazwa do tego zobowiązuje: Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem (UCBS). Misją UCBS jest zainteresowanie tymi zagadnieniami zarówno studentów i całej społeczności Uniwersytetu Warszawskiego, jak i różnorodnych odbiorców spoza środowisk akademickich.

W pierwszej części niniejszego artykułu zostało przedstawione podejście i zaangażowanie uczelni wyższych w realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju. W części drugiej zaprezentowano działania służące zrównoważonemu rozwojowi na uczelniach wyższych, a w szczególności na Uniwersytecie Warszawskim i w jego jednostce – Uniwersyteckim Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem.

2. Zrównoważony rozwój w szkolnictwie wyższym

Międzynarodowe działania i zobowiązania, takie jak koordynowana przez UNESCO Dekada Edukacji na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju (Dekada EZR 2005-2014), Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju EKG ONZ, Program Działań Globalnych Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju (*Global Action Programme on Education for Sustainable Development – GAP*), będący kontynuacją Dekady EZR, oraz przyjęcie przez ONZ w 2015 r.

---

² Adomssent M.: Higher Education for Sustainability: Challenges and Obligations from a Global Perspective, [in:] Adomssent M., Godemann M., Leicht A., Busch A. (eds.): Higher Education for Sustainability. VAS, Frankfurt am Main 2006; Gulio Di A.: Education for Sustainable Development – What Does it Mean and What Should Students Learn, [in:] Adomssent M., Godemann J., Leicht A., Busch A. (eds.): Higher Education for Sustainability. VAS, Frankfurt am Main 2006; Jones P., Selby D., Sterling S.: Sustainability Education: Perspectives and practice across higher education. Earthscan, London 2010; Kalinowska A., Batorczak A.: Universities for sustainability – new challenges from the perspective of the University of Warsaw. "Environ. Environmental and Socio-economic Studies", vol. 3, Iss. 1, 2015, p. 26-34.

siedemnastu Celów Zrównoważonego Rozwoju zapewniły ramy wdrażania EZR również w szkolnictwie wyższym.

Podjęcie wyzwań zrównoważonego rozwoju przez uniwersytety i instytucje szkolnictwa wyższego ma długą tradycję. Już w 1993 r. podczas Konferencji Rektorów Europejskich (ang. European Rectors' Conference³) uznano, że uniwersytety, ze względu na unikalne połączenie nauczania, prowadzenia badań i służenia społeczeństwu, są szczególnie predysponowane do realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju. Rola uniwersytetów w tym procesie oraz zobowiązania do jego realizacji zostały spisane w dokumencie Copernicus Charta, który w okresie od 1993 do 2005 r. został podpisany przez 326 uniwersytetów, jako zobowiązanie do wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju i prowadzenia służącej temu wyzwaniu edukacji. W 2011 r. powstała nowa wersja dokumentu Copernicus Charta 2.

Wizja i ogólne zasady holistycznej transformacji edukacji akademickiej zostały przedstawione również w traktacie o szkolnictwie wyższym Rio+20 (*Rio+20 Treaty on Higher Education*). Treść tego porozumienia została zaakceptowana podczas konferencji ONZ „Szczyt Ziemi Rio+20: Przyszłość jakiej chcemy”, która odbyła się w czerwcu 2012 r. w Rio de Janeiro. Bazuje na zobowiązaniach międzynarodowych, krajowych deklaracjach oraz inicjatywach, wymianie doświadczeń i dialogu. W przygotowaniu dokumentu brało udział 30 instytucji szkolnictwa wyższego z całego świata. Obecnie liczba sygnatariuszy to ponad 100 uniwersytetów i instytucji wspierających szkolnictwo wyższe. Zawiązanemu partnerstwu sygnatariuszy przewodzi europejska sieć uniwersytetów na rzecz zrównoważonego rozwoju – COPERNICUS Alliance, wspierane przez United Nations University Institute of Advanced Studies (UNU IAS) oraz the International Association of Universities (IAU).

W raporcie UNESCO podsumowującym Dekadę EZR podkreślono wzrastające zaangażowanie szkolnictwa wyższego w realizację wyzwań zrównoważonego rozwoju, zarówno w zakresie edukacji, jak i na poziomie zarządzania i funkcjonowania. To zaangażowanie zadeklarowało 40% respondentów kwestionariuszy UNESCO, przeprowadzonych w krajach członkowskich ONZ⁴.

Podobne wnioski zostały przedstawione również w raporcie opracowanym w ramach projektu Uniwersyteccy Edukatorzy dla Zrównoważonego Rozwoju (*University Educators for Sustainable Development – EU4SD*), finansowanego przez Komisję Europejską z programu *Life Long Learning Programme – Erasmus Academic Networks*. Celem tego trwającego cztery lata projektu (2013-2016), w którym wzięły udział 52 instytucje partnerskie (głównie uniwersytety) z 33 krajów Unii Europejskiej, było dokonanie przeglądu praktyk oraz opracowanie wskazówek dotyczących rozwoju zawodowego nauczycieli akademickich dla

³ Obecnie Europejskie Stowarzyszenie Uniwersytetów (ang. the *European University Association – EUA*).

⁴ UNESCO Shaping the Future We Want – UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014). Final Report, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002301/230171e.pdf>, 2014, p. 115.

potrzeb EZR w szkolnictwie wyższym. Wnioski zebrane w raporcie wyraźnie pokazują, że zrównoważony rozwój zyskuje coraz większe znaczenie w szkolnictwie wyższym w całej Europie. W wielu krajach uczestniczących w projekcie UE4SD istnieją prawne dokumenty i wytyczne uznające znaczenie ZR oraz stosownej edukacji i nakazujące realizację tych wytycznych. W niektórych krajach (często dotyczy to krajów z regionu północnego i zachodniego) rośnie liczba instytucji szkolnictwa wyższego, które przyjęły misje i opracowały strategie działań promujących zrównoważony rozwój i EZR. Niemniej jednak rozumienie, czym jest EZR i w jaki sposób powinna być ona podejmowana, jest bardzo zróżnicowane. W wielu krajach ten proces jest zaledwie inicjowany w formie akademickiej dyskusji, podczas gdy w innych krajach istnieją uczelnie, gdzie EZR przenika funkcjonowanie całej instytucji. Raport *A state of the art report across 33 UE4SD partner countries* obejmuje dane dotyczące ponad 3000 uczelni i ponad 24 milionów studentów z 33 krajów Europy.

Zadaniem autorów raportu UNESCO podsumowującego Dekadę EZR główne wyzwania stojące przed uczelniami w kontekście podejścia do zrównoważonego rozwoju są następujące⁵:

- zaangażowanie uczelni wyższych wymagające transformacji na wielu poziomach: zarządzania, planowania akademickich programów nauczania, zarządzania funkcjonowaniem i zapewnienia funduszy,
- odpowiednie przygotowanie nauczycieli akademickich, tak aby poprzez swoje programy i metody nauczania skutecznie przygotowywali studentów do mierzenia się z zagadnieniami zrównoważonego rozwoju,
- przełamanie podziału na wąskie dyscypliny naukowe w nauczaniu akademickim i otwarcie na dialog interdyscyplinarny, który jest niezbędny dla przygotowywania studentów do prawidłowego postrzegania i rozwiązywania złożonych problemów współczesnej cywilizacji.

3. Zrównoważony rozwój na Uniwersytecie Warszawskim

Na Uniwersytecie Warszawskim liczne działania na rzecz zrównoważonego rozwoju podejmowane są przez Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem. Misją UCBS jest zainteresowanie tymi zagadnieniami zarówno studentów i całej społeczności Uniwersytetu Warszawskiego, jak i różnorodnych odbiorców spoza środowisk akademickich. Służą temu prowadzone już od ponad 20 lat w semestrze wiosennym serie otwartych wykładów „Wybrane zagadnienia z ochrony

---

⁵ Ibidem, p. 112.

środowiska. Rozwój zrównoważony w teorii i praktyce”, liczne publikacje, a także międzynarodowe i krajowe projekty edukacyjne, konferencje i wystawy. Przy organizacji tych działań UCBS współpracuje z wieloma instytucjami administrującymi ochroną środowiska, placówkami naukowymi, jak i organizacjami społecznymi zajmującymi się zrównoważonym rozwojem.

Uniwersyteckie Centrum wraz 55 przedstawicielami uczelni i instytucji szkolnictwa wyższego z 33 krajów Europy uczestniczy we wspomnianym już projekcie *University Educators for Sustainable Development – EU4SD*. W ramach tego trwającego 4 lata (2013-2016) projektu został dokonany przegląd praktyk w dziedzinie doskonalenia kompetencji wykładowców uniwersyteckich w krajach Unii Europejskiej pod kątem prowadzenia skutecznej EZR. Końcowym rezultatem projektu UE4SD będzie utworzenie grupy ekspertów z dziedziny edukacji dla zrównoważonego rozwoju w szkolnictwie wyższym oraz stworzenie platformy komunikacyjnej służącej szerokiej wymianie doświadczeń, również po zakończeniu projektu. Projekt UE4SD jest ściśle związany z europejską siecią uniwersytetów na rzecz zrównoważonego rozwoju: *COPERNICUS Alliance, European Network of Higher Education for Sustainable Development*.

Kolejnym międzynarodowym przedsięwzięciem służącym rozwojowi badań nad zrównoważonym rozwojem i popularyzacji tej idei, w którym uczestniczy UCBS, jest współpraca w ramach obejmującego uniwersytety z trzech kontynentów projektu: *International Network Routes Towards Sustainability*. Współpracę tę koordynuje włoski uniwersytet z Ferrary.

Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem nie jest jedyną jednostką Uniwersytetu Warszawskiego popularyzującą ideę zrównoważonego rozwoju. Na przykład na Wydziale Zarządzania organizowane są konferencje poświęconych różnym aspektom ZR. W 2010 r. była to konferencja „Społeczna odpowiedzialność biznesu – realne zobowiązanie przedsiębiorców?”, a w czerwcu ubiegłego roku odbyła się konferencja zatytułowana: „SD Polish Road Show”, której celem była promocja zrównoważonego rozwoju oraz instytucji wdrażających i wspierających tę koncepcję. Wydarzenie to odbyło się ramach pierwszego Europejskiego Tygodnia Zrównoważonego Rozwoju (European Sustainable Development Week, ESDW⁶).

Wymienione działania powinny być jednak wsparte przez wiele dalszych inicjatyw, aby zapewnić należyłą pozycję edukacji dla zrównoważonego rozwoju na Uniwersytecie Warszawskim, rekomendowaną w zaleceniach strategicznych dokumentów międzynarodowych. W tym celu – wymiany doświadczeń i wzajemnego wspierania się na drodze do zrównoważonego rozwoju – uczelnie wyższe z całego świata łączą się w międzynarodowe sieci i podpisują się pod wspólnymi zobowiązaniami. Ten proces jest dopiero inicjowany poprzez przystąpienie Uniwersytetu Warszawskiego, za sprawą Prorektora ds. Badań Naukowych i Współpracy, prof. dr hab. Alojzego Z. Nowaka, do dwóch ważnych sieci

---

⁶ <http://www.esdw.eu>.

uniwersytetów dla zrównoważonego rozwoju: *COPERNICUS Alliance* oraz *The Global Universities Partnership on Environment for Sustainability – GUPES*. Od 2015 r. Uniwersytet Warszawski jest pierwszym z Polski członkiem każdej z tych sieci.

COPERNICUS Alliance jest europejską siecią instytucji szkolnictwa wyższego na rzecz zrównoważonego rozwoju, której początki sięgają 1993 roku. Jej powstanie było odpowiedzią uniwersytetów i instytucji szkolnictwa wyższego na wezwanie do prowadzenia EZR, zawarte w dokumencie Agenda 21, przyjętym na Konferencji ONZ na temat Środowiska i Rozwoju w Rio de Janeiro w 1992 r.

Globalne Partnerstwo Uniwersytetów na rzecz Środowiska i Zrównoważonego Rozwoju (*The Global Universities Partnership on Environment for Sustainability – GUPES*) to znacznie młodsza inicjatywa, ale o zasięgu ogólnosiwiatowym. GUPES jest jednym z flagowych programów edukacji ekologicznej Programu Środowiskowego Organizacji Narodów Zjednoczonych (*United Nation Environmental Programme – UNEP*). Zainicjowana w 2014 r. sieć zrzesza obecnie ponad 520 uniwersytetów z całego świata.

Cele obu sieci oraz ich zakres działalności są podobne: włączanie zagadnień ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju do programów nauczania na wyższych uczelniach poprzez wspieranie innowacyjnego podejścia do edukacji, inicjowanie badań naukowych w tym zakresie, a także wspieranie zarządzania uczelniami zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Uczestniczenie w sieciach zrzeszających uniwersytety na rzecz zrównoważonego rozwoju nie tylko umożliwia nawiązywanie kontaktów, wymianę doświadczeń oraz podejmowanie wspólnych projektów badawczych i edukacyjnych, ale daje również możliwość korzystania z opracowywanych raportów, przykładów dobrych praktyk i innych materiałów. Jednym z nich jest praktyczny przewodnik instruujący, w jaki sposób można „zazielenić” campus uniwersytecki, aby spełniał wymogi ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Przewodnik *Greening Universities. Toolkit transforming universities into green and sustainable campus* dostępny jest na stronach GUPES.

W kierunku przemian całej uczelni zgodnych ze zrównoważonym rozwojem wpisuje się również inicjatywa opracowania Strategii Społecznej Odpowiedzialności Uniwersytetu Warszawskiego, podjęta w kwietniu 2015 r. przez Prorektora ds. Rozwoju i Polityki Finansowej – prof. UW dr hab. Annę Gizę-Poleszczuk. Idea społecznej odpowiedzialności obejmuje przecież także odpowiedzialność za stan środowiska, przejawiającą się nie tylko oszczędnością zasobów naturalnych, ale i w kształceniu absolwentów świadomych, jak stosować zasady zrównoważonego rozwoju w życiu zawodowym i codziennym. Ważnym aspektem społecznej odpowiedzialności jest też edukacyjny wpływ uczelni wyższych na społeczność lokalną poza murami uczelni⁷. Na Uniwersytecie Warszawskim realizuje tę zasadę Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem i Zrównoważonym Rozwojem (UCBS), prowadząc już od ponad 20 lat w semestrze letnim otwarte wykłady *Wybrane*

⁷ Geryk M.: Społeczna odpowiedzialność uczelni. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2012.

zagadnienie z ekologii i ochrony środowiska – Rozwój zrównoważony w teorii i praktyce. Co roku cykl tych wykładów obejmuje inny aspekt zrównoważonego rozwoju, a jako wykładowcy zapraszani są znani specjaliści w danej dziedzinie, zarówno naukowcy, jak i wybitni praktycy. Duże znaczenie dla podnoszenia kompetencji w obszarze zrównoważonego rozwoju mają szkolenia dla różnych grup zawodowych, a przede wszystkim praktyczne warsztaty dla nauczycieli. Oddziaływanie środowiska akademickiego na szeroko pojęte kręgi adresatów zewnętrznych zapewnia też działalność wydawnicza, polegająca na opracowaniu ogólnodostępnych publikacji popularyzujących wiedzę oraz zastosowaniu idei zrównoważonego rozwoju w praktyce życia codziennego⁸. Właśnie taką funkcję popularyzacyjną pełni publikacja kolejnych zbiorów otwartych wykładów UCBS⁹.

Wartym podkreślenia zadaniem uczelni wyższych powinna być promocja i czynne uczestnictwo w międzynarodowych inicjatywach, takich jak obchody Międzynarodowego Dnia Ziemi czy Światowego Dnia Różnorodności Biologicznej. Szczególną rolę odgrywa nadawanie merytorycznego kierunku międzynarodowym inicjatywom długofalowym, jak Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, Światowy Rok Różnorodności Biologicznej czy Dekada Bioróżnorodności¹⁰. UCBS nie tylko włącza się w aktywności proponowane w ramach inicjatyw ONZ, ale, jak to miało miejsce w trakcie DEZR, nawiązuje kontakty z innymi krajowymi partnerami, tworząc platformę współpracy dla spotęgowania efektów edukacyjnych.

4. Podsumowanie

Podsumowując, prezentowane działania w skali międzynarodowej, jak i przykłady z Uniwersytetu Warszawskiego świadczą o tym, że szkolnictwo wyższe coraz skuteczniej stosuje zalecenia Strategii Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju EKG¹¹, jak i coraz szerzej włącza się w promowanie i praktyczne dążenie do osiągnięcia Celów Zrównoważonego

---

⁸ Kalinowska A.: Rola studiów ochrony środowiska w przygotowaniu strategii społecznej odpowiedzialności uczelni, [w:] Krystek J. (red.): Ochrona środowiska na studiach przyrodniczych. Politechnika Łódzka, Łódź 2016, s. 19-32.

⁹ Kalinowska A., Lenart W. (red): Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska. Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju. Wybór wykładów z lat 2004-2007. Wyd. Uniwersytet Warszawski, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, Warszawa 2007; Kalinowska A. (red): Miasto idealne – miasto zrównoważone. Planowanie przestrzenne terenów zurbanizowanych i jego wpływ na ograniczenie skutków zmian klimatu. Wyd. Uniwersytet Warszawski, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem, Warszawa 2015; Kalinowska A. (red.): Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska. Różnorodność biologiczna w wielu odsłonach. Wyd. Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, Warszawa 2011.

¹⁰ Kalinowska A.: Rola studiów ochrony środowiska w upowszechnianiu międzynarodowych inicjatyw ekologicznych ONZ, [w:] Gabryś B., Gabryś G. (red.): Ochrona środowiska w programach studiów przyrodniczych. Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2011, s. 7-17.

¹¹ Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Europejska Komisja Gospodarcza ONZ. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008.

Rozwoju. Ilustracją wielu dobrych praktyk w tym zakresie jest przygotowana przez UCBS wystawa posterów „Rozwój zrównoważony na uniwersytetach”, prezentowana w maju 2016 r. w Pałacu Kazimierzowskim, gdzie mieści się Rektorat Uniwersytetu Warszawskiego. W marcu 2017 r. wystawa ta towarzyszyła ogólnopolskiej konferencji „Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju. 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland”, zorganizowanej przez Instytut Ekologii i Bioetyki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Rolą tej wystawy, prezentującej 22 przykłady dobrych praktyk uniwersytetów na rzecz zrównoważonego rozwoju (obecnie można ją zobaczyć na stronie www.ucbs.uw.edu.pl), jest inspiracja do dalszego poszukiwania dróg w kierunku zrównoważonego rozwoju w kształceniu studentów, rozwoju kompetencji kadry akademickiej i funkcjonowaniu uczelni. Należy mieć nadzieję, że zarówno Uniwersytet Warszawski, jaki i inne polskie uczelnie coraz szerzej będą się otwierać się na rozwój odpowiadający trudnym wymaganiom naszej cywilizacji.

Bibliografia

1. Adomssent M.: Higher Education for Sustainability: Challenges and Obligations from a Global Perspective, [in:] Adomssent M., Godemann M., Leicht A., Busch A. (eds.): Higher Education for Sustainability. VAS, Frankfurt am Main 2006.
2. COPERNICUS Alliance, <http://www.copernicus-alliance.org>.
3. Europejska Komisja Gospodarcza ONZ. Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008.
4. Geryk M.: Społeczna odpowiedzialność uczelni. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2012.
5. Greening University Toolkit, http://unep.org/training/docs/Greening_Universities_Toolkit.pdf.
6. Gulio Di A.: Education for Sustainable Development – What Does it Mean and What Should Students Learn, [in:] Adomssent M., Godemann J., Leicht A., Busch A. (eds.): Higher Education for Sustainability. VAS, Frankfurt am Main 2006.
7. Jones P., Selby D., Sterling S.: Sustainability Education: Perspectives and practice across higher education. Earthscan, London 2010.
8. Kalinowska A. (red): Miasto idealne – miasto zrównoważone. Planowanie przestrzenne terenów zurbanizowanych i jego wpływ na ograniczenie skutków zmian klimatu. Wyd. Uniwersytet Warszawski, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem, Warszawa 2015.

9. Kalinowska A. (red.): Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska. Różnorodność biologiczna w wielu odsłonach. Wyd. Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, Warszawa 2011.
10. Kalinowska A., Batorczak A.: Universities for sustainability – new challenges from the perspective of the University of Warsaw. “Environ. Environmental and Socio-economic Studies”, vol. 3, Iss. 1, 2015, p. 26-34.
11. Kalinowska A., Lenart W. (red.): Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska. Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju. Wybór wykładów z lat 2004-2007. Wyd. Uniwersytet Warszawski, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, Warszawa 2007.
12. Kalinowska A., Szkop Z., Wiśniewski R.: A comparative study of environmental awareness among students pursuing Bachelor’s studies in selected academic fields at the University of Warsaw, Poland. “Environ. Environmental and Socio-economic Studies”, vol. 4, Iss. 2, 2016, p. 17-25.
13. Kalinowska A.: Rola studiów ochrony środowiska w przygotowaniu strategii społecznej odpowiedzialności uczelni, [w:] Krystek J. (red.): Ochrona środowiska na studiach przyrodniczych. Politechnika Łódzka, Łódź 2016, s. 19-32.
14. Kalinowska A.: Rola studiów ochrony środowiska w upowszechnianiu międzynarodowych inicjatyw ekologicznych ONZ, [w:] Gabryś B., Gabryś G. (red.): Ochrona środowiska w programach studiów przyrodniczych. Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2011, s. 7-17.
15. Mader M., Tilbury D., Dlouhá J., Benayas J., Michelsen G., Mader C., Burandt S., Ryan A., Barton A., Dlouhý J., Alba D.: UE4SD. Mapping opportunities for professional development of university educators in Education for Sustainable Development: A state of the art report across 33 UE4SD partner countries. University of Gloucestershire, Cheltenham 2014, p. 53.
16. ROUTES Towards Sustainability, <http://www.unife.it/international/networks/routes-1/routes>.
17. Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Europejska Komisja Gospodarcza ONZ. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008.
18. The Global Universities Partnership on Environment for Sustainability – GUPES, <http://gupes.org/index.php?classid=3235>.
19. UNESCO Shaping the Future We Want – UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014). Final Report, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002301/230171e.pdf>, 2014.
20. University Educators for Sustainable Development – EU4SD, <http://www.ue4sd.eu/>.